

Владана Б. Пушник Прица*
 Архитектура дома културе
 у Лозници (1935–1937)
 у служби културне политике

Универзитет у Београду
 Филозофски факултет – Одељење
 за историју уметности

* vladana.putnik@f.bg.ac.rs

¹ М. С., *Кроз средишње исто-ријског Јадра*, Правда, 3. август 1934, 10.

Апстракт: Године 1933. иницирана је обнова родне куће Вука Караџића у Тршићу. Паралелно са њом иницијативом је предложена изградња Дома културе „Вук Караџић“ у Лозници, који би служио као центар културних и еманципаторских активности овог места. Околности под којима је дом подизан представљају веома добру студију случаја културне политике у време Краљевине Југославије. С друге стране, архитектура дома културе истражује се у амбијенту својим модернистичким декоративизмом, што захтева подробнију анализу. На основу веома специфичног пројектантског рукописа, дом културе се до сада приписивао архитекти Фрањи Урбану. Међутим, како дом културе у Лозници до сада није био предмет истраживања, овај рад би имао за циљ да покуша да на основу досадашње архивске грађе у Архиву Југославије и Архиву у Шабацу коначно потврди Ураново ауторство, као и ближе околности под којима је овај значајан пример међуратне архитектуре Лознице подигнут.

Кључне речи: Лозница, дом културе, Фрања Урбан, архитектура, Вук Караџић

Abstract: The restoration of the birth house of Vuk Karadžić in Tršić was initiated in 1933. Parallel to this initiative, there was a proposed construction of Dom kulture (House of Culture) Vuk Karadžić in Loznica that would serve as the centre for cultural and emancipatory activities of this town. The circumstances under which Dom kulture was built constitute a very good case study for the cultural policy during the Kingdom of Yugoslavia. On the other hand, with its modernistic decorativism the architecture of Dom kulture stands out within the local setting, which requires a more thorough analysis. On the basis of a very specific designer handwriting, so far Dom kulture has been attributed to architect Franja Urban. However, as Dom kulture in Loznica has not been the subject of a more thorough study until now, the aim of this paper is to try to ascertain once and for all the authorship of Urban on the basis of the available archives kept at the Archives of Yugoslavia and the Archives in Šabac, as well as to establish the more detailed circumstances under which this important example of architecture between two world wars was built in Loznica.

Key words: Loznica, Dom kulture (House of Culture), Franja Urban, architecture, Vuk Karadžić

УВОД

Лозница је у XIX веку била погранична варошица у којој је боравио гарнизон, а поседовала је и основну школу, гимназију и суд. Међутим, за време Првог светског рата Лозница је претрпела велике губитке и девастацију. Таквом стању није помогла инертна локална управа, а уз њу и генерално недовољно агилна стратегија побољшања инфраструктуре новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.¹ Оваква атмосфера довела је до иницијативе грађана да кроз сопствено залагање унапреде културни живот Лознице и, још важније, поставе

² МИАШ, ВО-1/32.

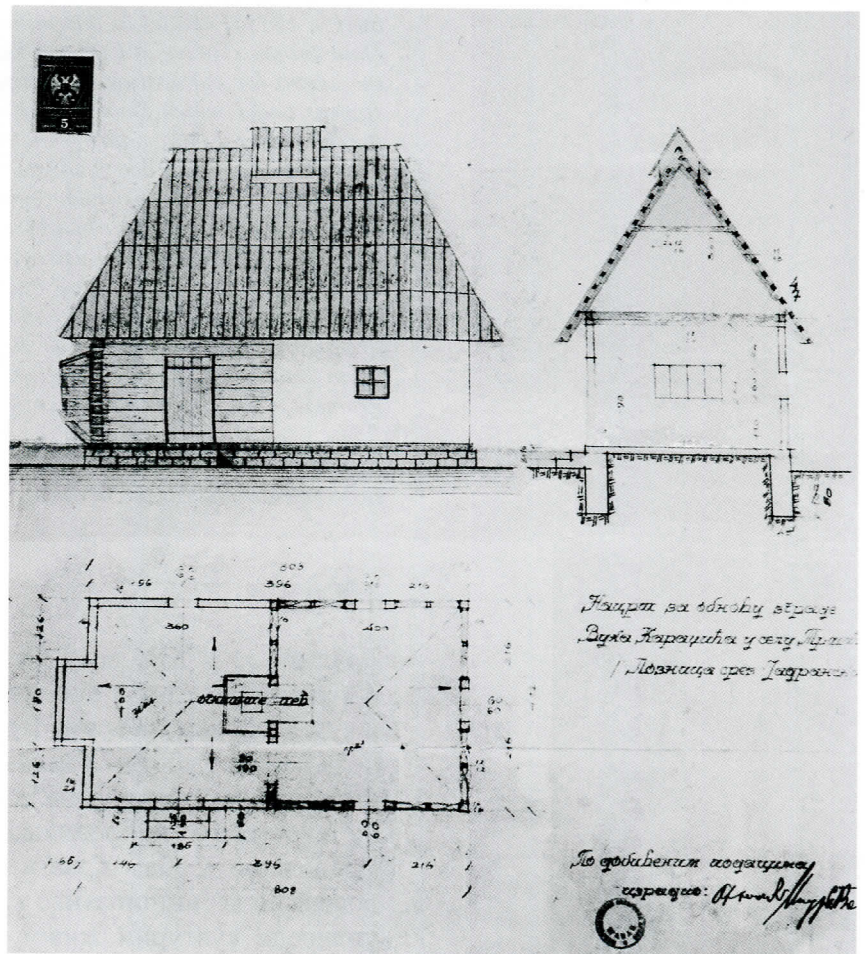
³ Управни одбор је у једном тренутку 1932. године иницирао ангажовање архитекте Драгутина Маслаћа, међутим, његово име се у каснијим документима више није помињало. МАШ, ВО-6/32, ВО-38/32, ВО-46/32, Обавештење о доласку архитекте Васића у Тршић, ВО-58/32, Нацрт за обнову зграде Вука Караџића у селу Тршићу; Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници водићи ће студентска радна чета др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

Подриње на културну мапу државе, креирајући сопствени програм културне политике.

Живорад Поповић, професор гимназије у Шапцу, са Шабачком народном књижницом покренуо је 1931. године иницијативу да се обнови порушена кућа Вука Караџића у Тршићу. Том приликом је позвао на сарадњу Просветно друштво „Караџић“ и Удружење Подринаца у Београду. Прихвативши идеју, заједно је оформљен Одбор за подизање споменика Вуку Караџићу у Тршићу и Лозници. Први задатак који је одбор поставио био је обнова Вукове куће, а затим и рестаурација чесме Вуков точак, која се налазила у непосредној близини. За последњу фазу активности остављена је изградња дома културе у Лозници, који би носио Вуково име.² Радови на обнови Вукове куће завршени су током 1933. године захваљујући добровољним прилозима грађана, али и ученика из школа широм земље. Током две године одбор је слао дописе свим школама у земљи да дају свој прилог за обнову Вукове родне куће. Одржавана су предавања о Вуку Караџићу, а уведен је и „Вуков дан“ у школе. Рестаураторски радови обављени су према упутствима проф. др Тихомира Ђорђевића, а пројекат је израдио Миодраг Васић, архитекта Хипотекарне банке, родом из Лознице (сл. 1).³ Ентеријер куће опремљен је намештајем из XVIII и XIX века, изложене су фотографије породице Караџић и њихових савременика и сарадника. Огњиште је реконструисано са свим елемен-

1. *Нацрт за обнову родне куће Вука Караџића, арх. Миодраг Васић, 1932 (Међуопштински историјски архив у Шапцу)*

1. *Sketch for the reconstruction of the birth house of Vuk Karadžić, arch. Miodrag Vasić (Međupštinski istorijski arhiv – Inter-municipal Historic Archives in Šabac)*

⁴ Станимировић 1933: 8.

⁵ Марковић 1933: 2.

⁶ Димић 1996: 247.

⁷ Аноним, „Време“ *ошвара упис прилога за довршење Вуковог дома у Лозници*, Време, 15. август 1937, 4.

⁸ МИАШ, ВО-52/32, Извештај седнице Просветног друштва „Караџић“ у Лозници, 14. август 1932.

⁹ МИАШ, ВО-108-33, Писмо Одбору за подизање споменика Вуку Караџићу у Тршићу и Лозници.

¹⁰ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници водиће ће студентска радна чета др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

¹¹ Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“, Лозница.

¹² ИАБ, ОГБ, ТД, ф-ХП-15-1934.

¹³ ИАБ, картон житеља, Фрања Урбан.

¹⁴ Из Архива Техничког универзитета у Прагу потврђено је да Урбан није био њихов студент, док Архива Краљевског техничког универзитета „Франц Јозеф“ у Брну није до данас одговорила на упућен допис.

¹⁵ ИАБ, картон житеља, Фрања Урбан; Аноним, *Попис овлашћених инжењера и архитекта Београдске Инжењерске Коморе*, Време, 10. јун 1926, 10.

тима који су били карактеристични за животни простор из доба Вукове младости. Било је планирано и да се на пергаменту испише и урама библиографија дела Вука Караџића, што је поверено на реализацију Михаилу С. Петрову. Такође је узидана и повеља која сведочи о основим подацима везаним за обнову Вукове куће и уређења околине.⁴ Свечано отварање одржано је 18. септембра 1933. године, уз богат програм и велики број званица.⁵

Обновом Вукове куће у Тршићу створен је први центар са мисијом спровођења културне политике Подриња у складу са владајућом идеологијом интегралног југословенства.⁶ У Тршићу су организована гусларска такмичења и друге манифестације које су привлачиле становништво из целе Краљевине, али и иностранства.⁷ Ипак, саставни део читавог пројекта мапирања историјски значајних целина и простора на тлу Подриња чинио је и будући Вуков дом културе у Лозници, без чије реализације ни обнова Вукове куће у Тршићу не би била једнако успешна.

ДОМ КУЛТУРЕ „ВУК КАРАЈИЋ“ У ЛОЗНИЦИ: ОД ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ

По завршетку и освећењу обновљене родне куће Вука Караџића у Тршићу, Одбор за подизање споменика Вуку наставио је своје амбициозне активности на пољу културне политике кроз пројекат изградње Дома културе Вука Караџића у Лозници. Међутим, процес од идеје до реализације није прошао без извесних несугласица између удружења, што је свакако утицало на одлагање израде пројекта дома културе.⁸

Прве скице дома помињу се у допису Управног одбора Одбору за подизање споменика Вуку Караџићу у Тршићу и Лозници 24. октобра 1933. године.⁹ У дневном листу Време објављен је 1934. године податак да је првобитне скице за дом бесплатно израдио Миодраг Васић.¹⁰ Међутим, аутор изведеног решења је архитекта Фрања Урбан, којег је ангажовао кум Друштва, Борисав П. Ристић, трговац из Београда.¹¹ Године 1934. Урбан је за Ристића пројектовао породичну кућу у Београду, у Улици Косте Стојановића 7.¹² Може се претпоставити да је Ристић био задовољан сарадњом са Урбаном, па га је препоручио да изради пројекат за дом. Иако богатог и пројектантског опуса високог квалитета, о Урбану је у досадашњој историографији било мало речи, а рад који би монографски анализирао и валоризовао његово стваралаштво још увек није публикован. Познато је да је рођен 15. децембра 1889. године у Бертотовцима код Прешова у данашњој Словачкој.¹³ О Урбановом школовању још увек нису пронађени конкретни подаци, али постоје информације да је живео у Брну пре доласка у Београд. С обзиром на то да је потврђено да није студирао у Прагу, највероватније је да је завршио Краљевски технички универзитет „Франц Јозеф“ у Брну.¹⁴ Урбан се са породицом доселио у Београд почетком 1924. године, а лиценцу овлашћеног архитекта стекао је две године касније.¹⁵ Први пројекти које је потписао као аутор могу се пратити од 1928. године. Урбан је

¹⁶ ИАБ, ОГБ, ТД, ф-XXIII-17-1934.

¹⁷ Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“, Лозница; Аноним, *Прослава Вукове стотидесетогодишњице: Прва замисао о обнови Трипића и о пројектовању Вуковог дома у Лозници*, Правда, 7. новембар 1937, 3.

¹⁸ Д. Р., *У Лозници се припремало радовима на довршењу Вуковог Дома културе*, Правда, 29. септембар 1937, 7.

махом стварао у духу академизма. Међутим, изванредан број његових пројеката из четврте деценије XX века издваја се из опуса и одликује се изразитим ауторским печатом. Иако се ослањао на принципе пројектовања у маниру београдског модернизма, његова остварења обележио је ауторски сензибилитет изражен кроз употребу визуелног уоквиравања прозорских отвора удвојеним тракастим испустима, геометријски дизајн јарбола, употреба окулуса, заобљених и елипсастих прозора. Управо тој групацији врхунских домета Урбанове архитектуре припада и дом културе у Лозници. С обзиром на то да је пројекат за дом највероватније израђен почетком 1935. године, временски се поклапа са првим Урбановим остварењем у духу модернистичког декоративизма са елементима ар декоа, стамбене зграде Хрисанте Балугџић на углу Поп Лукине и Црногорске улице (сл. 2).¹⁶

Земљиште за изградњу дома културе поклонили су Катарина и Павле Пејић.¹⁷ Како није било довољно средстава за изградњу дома, радови су текли у етапама и са паузама.¹⁸ Уместо споменика Вуку Караџићу, Одбор је прихватио да се у склопу дома изложи биста коју је вајар Ђорђе Јовановић изра-

2. Стамбена зграда Хрисанте Балугџић на углу Поп Лукине и Црногорске улице у Београду, 1935 (фото: Владана Пуџић Прица)

2. Residential building of Hrisanta Balugđić at the corner of Pop Lukina and Crnogorska streets in Belgrade (photo by: Vladana Putnik Prica)

¹⁹ Делић 1937: 2.

²⁰ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници поћићи ће студентска радна чета др Лазе Поповића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

²¹ Аноним, *Сјисак досадашњих приложника за Вуков дом културе у Лозници*, Време, 8. септембар 1937, 11.

²² Аноним, *Прослава Вукове стодесетогодишњице: Прва замисао о обнови Тршића и о поодизању Вуковог дома у Лозници*, Правда, 7. новембар 1937, 3.

²³ Стефановић 1936: 4; Радојковић 1937: 19.

²⁴ Радојковић 1937: 19; Аноним, *Вукова прослава обележиће се низом културних и уметничких манифестација*, Правда, 24. октобар 1937, 7.

²⁵ Аноним, *Прилози: Сјисак приложника за Вуков дом културе у Лозници*, Правда, 14. септембар 1937, 17.

дио 1932. године.¹⁹ Било је предвиђено да у изградњи дома културе учествује студентска радна чета др Лазе Поповића. Око стотину студената Универзитета у Загребу требало је на пролеће 1935. године да започне зидање дома.²⁰ Прилоге за изградњу дома дали су чланови династије Карађорђевић, у износу од 15.000 динара, али и редакција дневног листа Време, као и Сенат Краљевине Југославије, Народна скупштина, Београдска задруга и Црвени крст. Приложници су били и многи познатији грађани, попут трговца Владе Митића.²¹ Темелји су свечано освећени 16. јуна 1935. године.²² До 1936. године завршени су груби грађевински радови, чија је вредност износила 344.000 динара.²³ За унутрашње инсталације и опремање ентеријера било је потребно још 350.000 динара и иницијатори су спроводили интензивну медијску кампању како би прикупили средства за завршетак дома до Митровдана, када је планирано свечано отварање.²⁴ Како би се дом коначно отворио, своје прилоге су дали краљ Петар II и краљица Марија Карађорђевић, кнез намесник Павле Карађорђевић, Сенат Краљевине Југославије, Народна скупштина и многе институције, предузећа и грађани. Од донација Одбор је сакупио додатних 67.070 динара.²⁵

3. *Власимир Илић, секретар Друштва и члан Иницијативног одбора током изградње дома са непознатим човеком, који може бити арх. Фрања Урбан, 1937 (Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“ из Лознице)*

3. *Vlastimir Plić, secretary of the Society and a member of the Initiative Committee during the construction of the House of Culture with an unknown man who may be architect Franja Urban (Archives of the Cultural and Arts Society „Karadžić“ from Loznica)*

²⁶ Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освећен у оквиру Вукових јубиларних свечаности*, Правда, 2. новембар 1937, 14.

²⁷ МИАШ, ВО-196/37, Писмо Потпредседништву Одбора за подизање споменика Вуку Караџићу у Тршићу и Лозници, 10. јун 1937.

²⁸ Гогоћ 1937: 3.

²⁹ Аноним, *У Лозници је свечано освећен Вуков дом културе*, Време, 9. новембар 1937, 4.

³⁰ *Чишњуља*, Правда, 29. новембар 1937, 17.

³¹ Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“, Лозница.

³² Путник 2015.

³³ Стаменић 2006: 56.

³⁴ МИАШ, ВО-199/37.

Фрања Урбан је руководио завршним радовима пред отварање дома (сл. 3).²⁶ Столарски радови завршени су у септембру 1937. године.²⁷ Дом културе је свечано освећен 8. новембра 1937. године на стопедесетогодишњицу рођења Вука Караџића. Свечаности су присуствовали представници локалних власти, Соколског друштва из Лознице, Женске подружине, Јадранске страже, Инвалидског удружења, као и бројни гости из Београда, Шапца и са подручја Босне.²⁸ Церемонија отварања започета је наступом хора „Караџић“ и соколског музичког оркестра. Дом је отворио министар просвете Димитрије Магарашевић. У поподневним часовима у дому је одржана свечана академија, а увече игранка.²⁹ Непосредно после свечаног отварања дома, 28. новембра, преминуо је Фрања Урбан, па ово здање представља једно од његових последњих изведених дела.³⁰ Друштво „Караџић“ је у знак захвалности за његов допринос прогласило Урбана за почасног члана.³¹

Дом културе у Лозници типолошки припада мултифункционалним објектима, попут народних и соколских домова, који су се током међуратног периода масовно градили широм Краљевине Југославије.³² Основа дома је правоугаона, са проширеним прочељем и зачељем (сл. 4). Фасада прочеља је блоковито решена, али из ње израђа цилиндрични ризалит, у чијем се подножју између пиластера налазе три улаза, док су на спрату прозори канцеларија.³³ Прозорски отвори су уоквирени двоструким низом тракастих испуста на фасади, што је био естетски принцип ауторске архитектуре Фрање Урбана. Међутим, геометризација фасадног платна нарушена је флоралним рељефима између прозора (сл. 5). На основу цртежа Дома у перспективи може се закључити да Урбан није планирао израду флоралних рељефа, као и да је изнад натписа „Вуков дом културе“ у зони ентаблатуре био предвиђен јарбол, који није изведен (сл. 6).³⁴ Иако оригиналан пројекат није сачуван, на основу сачуване грађе може се потврдити Урбаново ауторство, али и без много сумње путем атрибуције с обзиром на специфичност његовог израза. Архитектура дома културе у Лозници се може сврстати међу успешнија Урбанова остварења, а у контексту југословенске архитектонске сцене четврте

4. Дом културе „Вук Караџић“ у Лозници, 1937 (Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“ из Лознице)

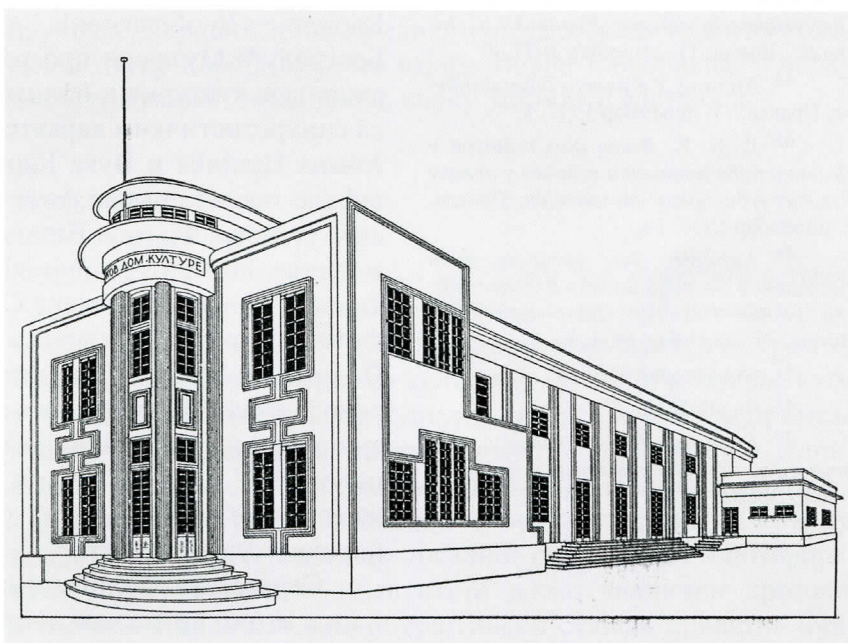
4. House of Culture Vuk Karadžić in Loznica (Archives of the Cultural and Arts Society „Karadžić“ from Loznica)

5. Прочеље Дома културе „Вук Караџић“ у Лозници, 2020 (фото: Владана Пујић Прица)
5. Front facade of the House of Culture „Vuk Karadžić“ in Loznica (photo: by Vladana Putnik Prica)

6. Скица Дома културе „Вук Караџић“ у Лозници, 1937 (Међуопштински историјски архив у Шајку)
6. Sketch of the House of Culture „Vuk Karadžić“ in Loznica (Међуопштински историјски архив у Шабац)

³⁵ Kadijević 1990: 90–100; Kadijević, Stefanović 2014: 179–200; Просен 2014: 94.

³⁶ Аноним, Дом културе Вука Караџића у Лозници подићи ће студентска радна чеша др. Лазе Појовића, Време, 24. децембар 1934, 7; Д. К. Р., Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освешан у оквиру Вукових јубиларних свечаности, Правда, 2. новембар 1937, 14.

деценије XX века представља баланс између модернистичких, експресионистичких и ар деко тенденција.³⁵

Централна просторија дома културе била је свечана сала са позорницом, која је имала и простор за оркестар. Уз позорницу су смештене помоћне просторије са гардеробама. Поред сале за организовање различитих културних догађаја, дом је имао и читаоницу са библиотеком. Попут многих грађевина овог типа, у сали су се одржавали сви културни садржаји, попут концерата, позоришних и биоскопских представа. У дому је било смештено Просветно друштво „Караџић“, са секцијама за позориште, музику и хор, које је организовало бројне догађаје културно-просветног карактера.³⁶

УЛОГА ДОМА КУЛТУРЕ „ВУК КАРАЦИЋ“ У ЛОЗНИЦИ У КУЛТУРНОЈ ПОЛИТИЦИ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

³⁷ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници иодићи ће студентска радна чейа др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

³⁸ Аноним, *У Лозници је свечано освешен Вуков дом културе*, Време, 9. новембар 1937, 4.

³⁹ Радојковић 1937: 19; Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освешен у оквиру Вукових јубиларних свечаносић*, Правда, 2. новембар 1937, 14.

⁴⁰ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници иодићи ће студентска радна чейа др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

⁴¹ Марковић 1933: 2.

⁴² Ignjatović 2007: 404.

⁴³ Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освешен у оквиру Вукових јубиларних свечаносић*, Правда, 2. новембар 1937, 14; Р., *Почасни чланови Просветног друштва „Караџић“ у Лозници*, Правда, 11. децембар 1937, 8.

⁴⁴ Аноним, *У Вуковом дому културе*, Правда, 11. децембар 1937, 8.

⁴⁵ Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освешен у оквиру Вукових јубиларних свечаносић*, Правда, 2. новембар 1937, 14.

⁴⁶ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници иодићи ће студентска радна чейа др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

⁴⁷ Стефановић 1936: 4.

⁴⁸ Чалић 2010: 27.

⁴⁹ Аноним, *„Време“ оивара уиис ирилога за довршење Вуковог дома у Лозници*, Време, 15. август 1937, 4.

Замисао Одбора за подизање споменика Вуку је била да дом културе, заједно са Вуковом кућом у Тршићу, чини идејну целину у конструисању културно-историјске топографије подрињског краја.³⁷ На отварању дома културе Миленко Марин, председник Друштва „Караџић“, у свом говору је изјавио: „Тршић са народним сабором и овај Вуков дом биће жариште, које ће културно осветљавати не само наше место и Подриње, већ и целу нашу земљу.“³⁸ Његова реченица недвосмислено указује на културну политику и идеологију коју је Друштво „Караџић“ и институција дома културе у Лозници требало да спроводи. Било је предвиђено да у дому буде смештена пространа читаоница, са око 3.000 књига, од којих је део донирала Српска академија наука и уметности. У складу са типологијом домова културе била је предвиђена и изградња јавног купатила, поклон Централног хигијенског завода у Београду.³⁹ Дом је такође требало да служи и као „пантеон“ заслужних Подринаца, али и да у њему буду смештени Музеј Јована Цвијића и Народна библиотека. За музејску поставку је био задужен др Боривоје Дробњаковић, директор Етнографског музеја у Београду.⁴⁰ Музејски програм дома културе је имао за циљ да акцентује културне и политичке тековине Подриња,⁴¹ у складу са синкретистичким карактером југословенске културе.⁴² Осим Јована Цвијића и Вука Караџића, у дому је програмом предвиђено представљање Анте Богићевића, војводе из Првог српског устанка, Филипа Вишњића, кнеза Иве од Семберије, књижевника Јанка Веселиновића, Лазе Лазаревића и Бранимира Ћосића, као и политичара Стојана Новаковића.⁴³ Све наведене личности су на различите начине биле везане за простор Подриња и Мачве. Месец дана од отварања дома културе отворена је изложба под називом „Национални храм“, у оквиру које су приказани најзначајнији моменти у историји југословенског народа.⁴⁴ У плану је било и инсталирање радио-апарата, преко којег би се у дому могла слушати предавања са Коларчевог народног универзитета.⁴⁵

Стратегија ове инвестиције била је идеолошког карактера – циљ је био приказати допринос Подриња у изградњи културног идентитета југословенске нације.⁴⁶ Отуд није неуобичајено што су Вук Караџић, рођен у Тршићу, и Јован Цвијић, рођен у Лозници, представљени кроз стратегију као две кључне личности овог процеса.⁴⁷ Вук Караџић је на основу своје реформе писма сматран творцем модерног српског језика, а његова подела на дијалекте је, уз рад Људевита Гаја, такође била од великог значаја за формирање српскохрватског књижевног језика, пружајући аргументацију у прилог концепту југословенства.⁴⁸ Културна мисија Вука Караџића интерпретирана је као тековина која не припада само Србима, већ и Хрватима.⁴⁹ Како је на отварању дома културе бан Дринске бановине у свом говору истакао, време Вука Караџића је идеолошки интерпретирано као доба „када се дубоко веровало да Јужним Словенима

⁵⁰ Гогић 1937: 3.

⁵¹ Васовић 1989: 291–295; Ignjatović 2007: 314; Чалић 2010: 95; Трговчевић 2016: 68, 77.

⁵² Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освећен у оквиру Вукових јубиларних свечаности*, Правда, 2. новембар 1937, 14.

⁵³ Аноним, *Програм прославе стогодишњице рођења Вука Караџића*, Време, 24. октобар 1937, 9.

⁵⁴ Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници иодићи ће студентска радна чета др. Лазе Поповића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

⁵⁵ МИАШ, ВО-120/34, Допис Народној књијници и читаоници у Шапцу, 13. септембар 1934.

претстоји духовно јединство⁵⁰.⁵⁰ С друге стране, Јован Цвијић својим студијама и личним ангажманом директно утицао на формирање и дефинисање граница Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца по завршетку Првог светског рата, па је својим даљим академским радом допринео конструисању и конституисању југословенског етноса.⁵¹ На тај начин, обојица су посредно или директно учествовали у формирању идеје југословенства. Њима су придружене и друге историјске личности које се везују за подручје Подриња, са циљем да се прикаже *удео Подриња у изградњи наше државе*.⁵² Анта Богићевић је представљао значајну личност у борби за ослобођење Срба од Османског царства, док је Филип Вишњић као слепи гуслар био непосредни сведок Првог српског устанка и творац бројних песама о овом историјском чину. Филип Вишњић је био и један од најпознатијих народних песника чија је дела Вук Караџић записао и овековечио у својим издањима.

Лозница је такође играла велику улогу у прослави стопедесетогодишњице рођења Вука Караџића, догађаја који није био везан искључиво за Подриње, већ за целу земљу. У дому културе одржана је свечана академија чији се програм завршио „Апотеозом Вуку“, у извођењу позоришне секције Просветног друштва „Караџић“. Том приликом је у Београду подигнут споменик Вуку Караџићу, дело вајара Ђорђа Јовановића, у парку код Студентског дома, данас парку Тирила и Методија.⁵³

ЗАКЉУЧАК

Вуков дом културе је требало да служи као културни стожер Лознице, *културно жариште Подриња*, како је у новинским чланцима наглашено.⁵⁴ Читав просветно-културни рад у Подрињу полазио је од дома културе у Лозници и Вукове куће у Тршићу, као два кључна културна топоса која су допринела културној регенерацији читаве регије. Чинећи идејно јединствену целину са намером да презентује Подриње на пољу просветно-културне делатности,⁵⁵ дом културе, уз Вукову кућу, представља одличан пример локалног спровођења и интерпретације југословенског идентитета мимо званичне државне политике. Идеја, иза које је суштински стајала приватна иницијатива, представља илустративну студију случаја на који начин се посредно манифестовала културна политика Краљевине Југославије, па чак и током периода шестојануарске диктатуре, када је и читава замисао можда наменски и иницијана. Стиче се утисак да су државне институције, попут Министарства културе, спроводиле државну идеологију индиректно, донирајући одређена средства друштвима која су кроз свој културни рад практиковала идеју интегралног југословенства, попут соколских друштава, Јадранске страже и др. Међутим, чињеница да је пројекат подразумевао ревитализацију места сећања на једну од кључних личности у формирању српске, а посредно и југословенске националне идеологије издваја читав подухват у односу на бројне друге локалне иницијативе.

⁵⁶ Чалић 2010: 61.

⁵⁷ Димић 1996: 249.

⁵⁸ https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=45182 (приступљно 28. 9. 2020).

цијативе.⁵⁶ Да је реализацију замисли Одбора за подизање споменика Вуку препознала држава, па и сама династија Карађорђевић, сведоче и њихове вишеструке донације. Дом културе у Лозници представља својеврстан споменик Вуку Караџићу, који је имао за циљ не само да негује сећање на реформатора српског језика већ и да „национално васпитава“ у духу културне политике Краљевине Југославије.⁵⁷ У складу са тим он и данас функционише као културно-просветни центар Лознице. Значај дома културе у Лозници и његову архитектуру су препознале су службе заштите као драгоцене факторе у културном наслеђу града, па је објекат добио статус споменика културе 1989. године.⁵⁸

Извори:

Историјски архив Београда, Техничка документација Општине града Београда и картон житеља.

Међуопштински историјски архив Шапца, Фонд Вуковог одбора.

Архива Културно-уметничког друштва „Караџић“ Лозница.

Периодика:

Аноним, *Прослава Вукове стогодишњице: Прва замисао о обнови Тршића и о подизању Вуковог дома у Лозници*, Правда, 7. новембар 1937, 3.

Аноним, *Појис овлашћених инжењера и архитекаша Београдске Инжењерске Коморе*, Време, 10. јун 1926, 10.

Аноним, *Дом културе Вука Караџића у Лозници подићи ће студентска радна чета др. Лазе Појовића*, Време, 24. децембар 1934, 7.

Аноним, *„Време“ ошвару ујис прилога за довршење Вуковог дома у Лозници*, Време, 15. август 1937, 4.

Аноним, *Сисак досадашњих приложника за Вуков дом културе у Лозници*, Време, 8. септембар 1937, 11.

Аноним, *Прилози: Сисак приложника за Вуков дом културе у Лозници*, Правда, 14. септембар 1937, 17.

Аноним, *Вукова прослава обележиће се низом културних и уметничких манифестација*, Правда, 24. октобар 1937, 7.

Аноним, *Програм прославе стогодишњице рођења Вука Караџића*, Време, 24. октобар 1937, 9.

Аноним, *У Лозници је свечано освећен Вуков дом културе*, Време, 9. новембар 1937, 4.

Аноним, *У Вуковом дому културе*, Правда, 11. децембар 1937, 8.

Годић Р., *Данас је врло свечано освећен Дом културе Вука Караџића у Лозници*, Правда, 9. новембар 1937, 3.

Д. Р., *У Лозници се прикључило радовима на довршењу Вуковог Дома културе*, Правда, 29. септембар 1937, 7.

Д. К. Р., *Вуков дом културе у Лозници биће завршен и освећен у оквиру Вукових јубиларних свечаности*, Правда, 2. новембар 1937, 14.

Делић Ђ., *Као што Шведска има Новелов институт, и Југославија ће имати Вуков фонд, из кога ће се награђивати сваке године најбоља дела из свих грана науке и уметности*, Правда, 6. новембар 1937, 2.

М. С., *Кроз средиште историјског Јадра: хоће ли се Лозница пробудити из свог јолусна*, Правда, 3. август 1934, 10.

Марковић Р., *Како је обновљена родна кућа Вука Караџића у Тршићу*, Правда, 17. септембар 1933, 2.

- Станимировић Ђ., *Обнова огњишта Вука Караџића*, Правда, 18. јун 1933, 8.
- Стефановић М. Ст., *У срцу Јадра: Лозница очекује као озебао сунце да кроз њу прође нова њруга Чачак–Ваљево–Тузла*, Правда, 30. август 1936, 4.
- Р., *Почасни чланови Просветног друштва „Караџић“ у Лозници*, Правда, 11. децембар 1937, 8.
- Радојковић Д., *Пријеме за прославу стогодишњице Вуковог рођења: Друштво „Караџић“ ће ускоро завршити Дом културе*, Правда, 15. април 1937, 19.
- Читиуља*, Правда, 29. новембар 1937, 17.

Литература:

- Васовић М. 1989, *Цвијићева географска школа и идеја југословенства*, Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас, ур. В. Ђукић, Београд, 285–297.
- Димић Јб. 1996, *Културна историја Краљевине Југославије 1918–1941*, Београд.
- Игњатовић А. 2007, *Југословенство у архиепископији 1904–1941*, Београд.
- Просен М. 2014, *Ар деко у српској архиепископији*, Београд.
- Путник В. 2015, *Архиепископија соколских домова у Краљевини Срба, Хрватина и Словенаца и Краљевини Југославији*, Београд.
- Стаменић Д. 2006, *Дом културе „Вук Караџић“, Лозница*, Споменичко наслеђе Колубарског и Мачванског округа, ур. В. Ђирић, Ваљево, 56.
- Трговчевић Јб. 2016, *Југословенство Јована Цвијића*, Јован Цвијић и српска етнологија и антропологија, ур. М. Матић, М. Прелић, М. Пишев, Београд, 67–80.
- Чалић М.-Ж. 2010, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд.

*

- Kadijević A. 1990, *Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva svetska rata*, Moment XVII, 90–100.
- Kadijević A., Stefanović. T. 2014, *Expressionism and Serbian architecture between Two World Wars, On the Very Edge: modernism and modernity in the arts and architecture of interwar Serbia (1918–1941)*, eds. J. Bogdanović, L. Filipovič Robinson, I. Marjanović, Leuven, 179–200.

During WWI Loznica was heavily devastated, but it was not adequately rehabilitated in the period between two world wars. With a lack of clear state strategy in the field of cultural activities, some local associations started an initiative to create new centres of culture that would rely on the history of *Podrinje* (region of the Drina river's valley). In 1931 *Šabačka narodna knjižnica* (National Bookshop of Šabac), together with Educational Society Karadžić and the Association of People from Podrinje in Belgrade, started with the restoration of the birth house of Vuk Karadžić in Tršić. The

reconstruction design was prepared by architect Miodrag Vasić. Vuk's house was formally opened in 1933, as the first in a line of projects on the implementation of cultural policy dedicated to the mapping of Podrinje. The second large endeavour was the construction of Vuk's House of Culture in Loznica. Certain disagreements between the associations, as well as the lack of funds, made the construction of the house difficult. In order to complete the building of *Dom kulture*, many state institutions, including even the royal family, donated funds. The design for *Dom kulture* in Loznica was made by architect Franja Urban who was originally from Czechoslovakia. *Dom kulture* was formally opened on 8 November 1937 marking the 150th anniversary of the birth of Vuk Karadžić.

The House of Culture in Loznica belongs to the modernistic phase of Franja Urban enriched with a powerful author's mark and it can be considered one of his most important creations. Its multi-functional character may be typologically classified among other buildings of the similar purpose, such as Sokol houses and national halls. However, the role of *Dom kulture* is even more important in the constructing of the cultural and historic topography of the Podrinje region. The goal of the entire programme offered in *Dom kulture* in Loznica was to show the contribution of Podrinje in the construction of the cultural identity of the Yugoslav nation. The exhibits and cultural programme were used to show the most prominent individuals of the Serbian and Yugoslav history that came from or were tied to the territory of Podrinje, such as Vuk Karadžić, Jovan Cvijić and Filip Višnjić. The House served as the cultural pivot of the entire area, the goal of which was not only to cherish the memory of the creator of the modern Serbian alphabet, but also in terms of nationality to educate the population in the Yugoslav spirit.